دەق لە نێوان دەردە دە و شیعریەت دا.. کاروان حەسەن

زۆرمان قسە لەسەر شیعرکردووە و بەردەوامیشین، هەتاکوو دەقی باش و خراپ هەبێت لەکۆینەوە و وتار بەردەوامیان دەبێت لەسەر شیعر، من خۆم ئەژانە خوێنەری شیعرم و بەردەوامیشم، ئەوە حەز و خولیایەکە و بە شیعر هەمە، بەیە کە جارجار قسەیەک لەمەڕ شیعر دەکەین بەو مانایە نییە کە خۆم پێ زانا و ئەو بوارە بێت بەڵکوو زیاتر وەک خوێنەرێک ئەو سەرنج و بۆچوونانەم دەخەمە ڕوو. لێرەوە با تۆزێک لەگەڵ ئەو دەقانەی دەیخەمە ڕوو ئاوێزان بین و بزانین ئەو دەقانە کامانەیان شیعرن و کامانەیان شیعر نین و تەنیا وشە ڕیز کردنن و هیچ مانا و چێژێکی شیعرییان نییە و بنووسی ئەو چەند وشانە تەنیا خۆی خاڵیکردەتەوە و ئەو وشانەی خستووەتە پاڵ یەکتر و ناوی ناون شیعر!

بەهار هات و

زستان بارگەی پێچایەوە

زەوی کاڵای سەوزی پۆشی

نێرگز و بەیبوون ڕوایەوە

چیا مەندیلی سپی فڕێدا

جۆگە و کانی ژیایەوە.(1)

ئەم دەقەی سەرەوە بەر لە هەموو شتێک خاڵییە لە هەرچی شیعریەتە، چەند وشەیەکی ئاساییە و نووسەر وەک هەواڵێک ڕایگەیاندووە، وەک داڕشتنێکی قوتابییانی قۆناغی بنەڕەتی وایە و هیچی تر.

ئەسپەکەم بووکی بەهارم

ئای کە جوانی لە بەرچاوم

هەچەن جارێ لێت ئەڕوانم

ئەبیتە هەوێنی خەیاڵم

نییە وەک تۆ لە بەرچاوم

بەڕێی ئەسپی ئەرخەوانم

بەڵام سووربی یار ئەرخەوان

هەچەن جوانبی لە بەرچاوان (2)

لەو دەقەیاندا ئەگەر سەرواکان لابدەین کە (بەهارم، چاوم، ئەڕوانم، خەیاڵم، چاوم، ئەرخەوانم، چاوان، ئەرخەوان) تەنیا چەند قسەیەکمان گوێ لێدەبێت و هیچی تر، ئەوەی تۆزێک تریپە و ئاوازی داوەتە شیعرەکە ئەو سەروایانەن، ئەویش تەنیا وەک خوێندنەوە

ئەگەرنا هیچ چێژ و جوانی و شیعریەتێک نابینیت.
ک□ تۆم خۆش ویست
هەرچی گلۆپی
سەرتەلی شەقامە
ئیرەییان دەبرد
بەو عیشقە ساوا زۆر بەتامە. (3)

ئەو چەند ڕستەیە لە بەندی بەندبێژان دەچێت و پەیوەندی بە شیعرەوە نییە. لە هەرچی جوانی و شیعریەت و ئێستاتیکایە خاڵییە. دەقی شیعری ئەبێ خاسیەت و تایبەتمەندی خۆی هەبێ و چێژ و مانا و جوانی پەخش بکات.

ئەی کچەکەی ڕووباری بەفر
خەڵوەتگاکانی ئەم بەهارە
دەروێشەکانی بەفر
تەونەکانی ئاوریشم
شوێن هەڵگرانی ماچ
هەموویان دەڵێن
عەشق
لەدووکەڵی جگەرە دایە
ناونیشانی خۆڵەمێشە.(4)

ئەم وشانەی سەرەوە هیچ شیعریەت و چێژێک نابەخشن و بەهیچ جۆرێک ناکەونە سنووری شیعرەوە.

لەم سەردەمەدا وشە ڕیزکردن لەفۆڕمی شیعر (یان شیعری وشە ڕیزکردن) بۆتە دیاریدەیەکی سەردەم.(5)

بەداخەوە ئەو جۆرە وشە ڕیزکردن و ئەو ڕستە بێ سەروبەرانە وایان کردووە شیعر لەبەرچاوان بکەوێ و خوێنەری شیعر لە شیعر بتۆرێ بەهۆی ئەو بێ سەر و بەری و بێ سانسۆرییەی ل□ بواری چاپکردن بۆ شیعر هەیە.

بەپێی قسە و بۆچوونی ڕیچارد هێڕبێت ئەو دەقانەی سەرەوە هەرگیز بەلای شیعردا ناچن، بەڵکوو زۆر دووریشن لە شیعر چونکە ئەو پێی وایە و دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژبەخشینە بە گوێگر))(6) کەواتا ئەو دەقانەی سەرەوە کە خاڵین لە چێژ ، لە وشە ڕێزکردن زیاتر هیچی تر نین. چونکە هەڵگری هیچ یەکێک لەخەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی شیعر نین.

زۆربەی لێکۆڵەر و نووسەرانی بواری شیعر لەسەر ئەوە کۆکن کە شیعر دەبێ چەند تایبەتمەندییەکی هەبێت بۆ ئەوەی بچێتەسنووری شیعر و لەبازنەی شیعربووندا جێگای خۆی بکاتەوە، یەکەمین خاسیەت و تایبەتمەندیش بریتییە لە زمان، بەڵام چەندی دیقەت دەدەم و لێی

ورد دەبمەوە لەو دەقانەی سەرەوە بەهیچ شێوەیەک کار لەسەر زمان نەکراوە بەڵکوو بەزمانێکی زۆر سادە و ئاسان چەند وشەیەک لەدوای یەک ڕیزکراون و خراونەتە پاڵ یەکتر و ناویان ناون شیعر!
حوسێن لەتیف لە کتێبی عەقڵی شیعریدا دەڵێ:(شیعری نوێ لەڕێگەی تەم و مژەوە لە ڕێگەی بەپەنهانی گوتنی شتەکانەوە دەیەوێت ڕێگری لە گشتیبوونەوەی خۆی بکات. وەکو چۆن فەلسەفە بە زمانی ئاسان ناوترێتەوە شیعریش بە زمانی سادە و ڕوون نانووسرێت).(7)
ئێستا با سەیری دەقێکی تر بکەین و بزانین چۆنە؟

تواوەوە وەک مۆم
لەبەردەمی خۆم
ڕێ بەدی ناکەم
نە بە لای چەپ و
نە بە ڕاستەوە
بەدەست هەستەوە
ئەقڵم وەستاوە
بەدیار گزنگی
بەیانی چاو مەستەوە
سەبوریم نایە
بەم هەڵبەستەوە.(8)

شیعریەت و ئێستاتیکاو چێژی ئەم چەند وشە بە دوای یەک هاتووە لەکوێیە؟
درەنگ هاتی نامیلکەیەکی تری یەکێک لەو بەناو شاعیرانەیە کە پەیڕەتی لە هەڵەی ڕێنووس و مانا و ڕستەسازی، نووسەری ئەو نامیلکەیە نەدەبوایە هەرگیز ئەو وشە سواو و سادانە چاپ بکات بەڵکو دەبوایە بوەستێ و زیاتر بخوێنێتەوە و ئینجا بەقوەی بچێتە نەو دونیای شیعر، چونکە ئەو نووسەرەی لە شیعر تێ نەگات و نەزانێ خاسیەت و تایبەتمەندیەکانی شیعر چین ناتوانێ ببێتە شاعیرێکی سەرکەوتوو، بەڵکوو وەک نووسەری چەند وشەیەکی سادە و بێ مانا و سواو و بێ چێژ دەناسرێ.
سەیری ئەم دەقە بکەن و خۆتان بریاری کۆتایی لەسەر بدەن.

لەو ڕۆژەی منت تەنیا کردوە
بڕواکە خۆشیم بەچاوان نەدیوە
وەک عاشقان جێژوانم نەبینیوە
لەبەر کەم ڕێگا لەدوورەوە تەم بینیوە
بریار دەدەم دوای تۆ چاو و دەم کوێر بکەم
تا قیمەت دە بەکەس خۆش نەکەم.(9)

ئەو دەقە جگە لەوەی بێ چێژ و جوانییە، پڕ لە هەڵەی ڕێنووسیشە،

شیعر بە بچوکترین هەڵەی رێنووس مانا و واتای وشەکان دەگۆڕێ بەڵام ئەم برادەرە لەو نامیلکەیەدا یەک دەقی نەنووسیوە بەبێ هەڵە.
ئەم جۆرە دەقە و دەیان و سەدانی تری وەک ئەمە پێیان ناوترێ شیعر بەڵکوو چەند وشەیەکی لەدوای یەک هاتووی بەجۆرێک لەسەروا بەستراونەتەوە، ئەویش بەبێ ڕیتمێکی خۆش و چێژ.
(مەرجی شیعرییەتی هەر دەقێک دەربرینی ناباو، وێنەی ناباو ، تەمای ناباو ، گوتنی بە تەم و مژە، کاتێک بەر تێکستێکی شیعری دەکەوین کە هیچ کام لەمانەی تێدا نییە، ئەوا جۆرێک لە نائومێدی سەرهەڵدەدات)(10) لەلای خوێنەر بەرامبەر بە شیعر.
ئەگەرچی شیعر لەسەردەمی ئێستادا زۆر و بۆرە و بەرهەمی کرچ و کاڵ زۆرە و لە بەرامبەریشدا بەرهەمی جوان و باش و پڕ چێژ و جوانی هەن و ئەوە ناگەیەنێ کە بەرهەمە جوانەکان پشت گوێ بخەین و وەلایان بنێین، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ بەرهەمێک لای من جوان بێت بەڵام تۆ پێت باش نەبێت و هیچ چێژی لێ نەبینیت بەڵام ئەمەش ڕێژەییە و زۆر بەی شیعری باش و پڕ چێژ و جوان خوێنەر بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت. کەواتا ئەو شیعرەی چێژ و تامێکی تایبەت دەبەخشێت لە خوێندنەوەدا ئەوەیان خوێنەر گەش دەکات و مەیلی خوێنەر بەخۆی دەبات، وە بە پێچەوانەوەش بۆ شیعری خراپ و بێ چێژ و مانا. بۆیە لەم بارەیەوە نووسەر و لێکۆڵەری بواری شیعر ئارام سدیق دەڵێت: دەکرێت ئاماژە بەوە بدەین کە هەموو دەقێکی شیعریی وەکوو یەک بەر خوێنەر ناکەوێت. هەر دەقێک بەجۆرێک بەر خوێنەر دەکەوێت، چونکە نهێنییەک لە زمان و وێنە و تەکنیک و ئایدیای دەقەکەدا هەیە.(11)
کەواتا هەموو لێکۆڵەر و شیعر ناس و شیعر دۆستان لەسەر ئەو ڕایەن کە تایبەتمەندی سەرەکی و بنەمای شیعری باش زمانێکی باش و پڕ وردەکاری و کارکردنە لە بەتەی زماندا لەناو شیعردا هەروەک پۆل ڤالێری دەڵێت: (شیعر زمانە لەڕێگای زمانەوە)(12) ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە شیعر بە زمانێکی پوخت و پڕ لە هونەر و تەکنیک و کارکردنێکی ورد لەسەر زمان دەبێتە شیعر .
لەگەڵمانبن و با سەیری نموونەیەکی تر بکەین لەو دەردە دڵانەی کە قسە هەڵدەگرێت و نابێت پێی بوترێت شیعر بەڵکو دەقەکە خاڵی لە چێژ و تەکنیک و جوانی. ئەوەتا نووسەر دەڵێت:

ئەی خواکانی جوانی
هەواڵێ بنێرن
بۆ ئەو دڵارامە
کەوا ئارامی نەهێشتم
چ بەشە و چ بە ڕۆژ
کە لەو نامەیە جێی هێشتم

ئەی خواکانی جوانی
دەزانن ووڵاتم
ئەو شوێنەیە یەکەمین جار کە هەناسە و ماچی پێ بەخشیم
ئەی خواکانی جوانی
من ڕازی دەبم بەشوانی
زۆر پەرۆشە دەردی دووری
چی بکەم لەدەست مەجبووری(13)
وەک خوێنەرێک چی چێژ و خۆشی و جوانییەکت لەو دەقە بینی؟
ڕاستە شیعری نوێ پەیوەست نییە بە کێش و سەرواوە، بەڵام ئەبێ پەیوەست بێ بە زمانێکی قوڵی پڕ لە جوانی و وردەکاری زمانی و ڕەوانبێژی و تەکنیک.
لورانس پیرین دەڵێت : (شیعر گوشراوترین و چڕترین شێوەی ئەدەبە کە زۆرترین شت بە کەمترین وشەدا دەردەبڕێت).(14) کەواتا ئەبێ لە شیعردا زمان لە خزمەت واتادا بێت بەو مانایەی چرکردنەوەی زمان ببێتە هۆی دەربڕینی زۆرترین مانا بە کەمترین وشە، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەبێ شاعیر خۆی لە قوڵی و چڕکردنەوەی زماندا ببینێتەوە و دەقەکەی نووسیویەتی سنوری دەقێکی ئاسایی ببڕێت و بچێتە خانەی شیعریەت و شیعر بوون.
ئەوە نموونەیەکی تر دێنینەوە لەسەر ئەو قسانەی سەرەوەمان و بزانین ئەو دەقە بێ کێش و سەروایە چ چێژ و جوانییەکمان دەداتێ.
چ ڕێگایەک ؟
نەمئەزانی بۆ کوێم ئەبات !
بەناچاری گرتمە بەر
پێشبڕکێ بوو لەنێوان دڵ و
قاچە لەرزیوەکان و سەر
ڕێگایەکی دوورم بڕی
بینیم ئەوا ڕێنیشاندەرێک وێستاوە
دەڵێی بۆ چاوەڕوانی منە
لەو جێگەدا دانراوە
بەهێواشی لێی چوومە پێشەوە وتم:
من زۆر ماندووم
زۆر شەکەتم
زۆر ئەترسم ؟
فەرمووی لەچی؟
وتم : لە جڕ و جانەوەر .(15)
من نازانم ئەم دەقە چیرۆکە یان شیعر ؟
چونکە هیچ هەستێکی شیعرییەت و چێژێکی تێدانییە کە بیخاتە قاڵبی

شیعرییەت، ئەم جۆرە دەقانە بە زۆر خراونەتە ناو سنووری شیعرەوە و نووسەری ئەو جۆرە دەقانە نازانم چۆن ڕێگا بەخۆیان دەدەن ئەو جۆرە وشە ڕێزکراوانە چاپ بکەن و شانازی پێوە بکەن!

یەکێک خۆی بەشاعیر بزانێ و بەرهەم چاپ بکات نابێ هێندە بە ئەزموون بێت و هەر وشەیەکی کەوتە بەر زار بیان خاتە پاڵ یەکتر و ناویان بنێت شیعر، ئەمە خۆی کارەساتێکە لە شیعردا، ڕیزکردنی چەند وشەیەکی سادە و ڕەوان لە شێوەی چیڕۆک و بەسەرهاتێک نابێتە شیعر بەڵکو دەردەدڵێکە و نووسەری ئەو دەقە لەگەڵ خۆیدا دەیکات، خوێنەر بەداخە بە ئەو کارەست و بەسەرهاتەی کە بەسەر ئەو برازایەی نووسەر هاتووە، بەڵام ناکرێ ئەو دەقە سادە و ساویلکە و خاڵی لە شیعریەت و چێژە بە شیعر ناوزەد بکەین. ئەوەتا خۆرمان بەگزادە لە نامیلکەی (لەگەڵ ئازارەکانم)دا لە دەقێکی سەیر و چیرۆک ئاسادا دەڵێ:

شەوێ لە شەوانم
خەونێ ناخۆش بوە مێوانم
لەناکاو چاوم هەڵهێنا
بینیم بەیانییە
ووتم ئەخەی، ئەمە خەونە
ڕاست نیە
کەچی نەمزانی لە پڕێکا
زەنگی تلفۆن لێ درا
ووتیان سنوور زۆر
سووتاوە
ئاگر لەگیانی دا بەربووە …
کە بیستم ئەم هەواڵە
خەریک بوو سەکتە بگرم
بەوەالڵە
دووری وولات نەیدا
مرازەکەم
تا تیماری کەم برینی
برازاکەم
بە ماوەی سێ چوار ڕۆژ
نزام دەکرد بەشەو
بەڕۆژ
تا یەزدانی گەورە
لێمان نەستێنێ ئەو گوڵە…
فرمێسک ڕژان و دوعاکانمان
نەیدا مرازی هیچ

لایەکمان
ئاخ ، داخی گران لەبەر
برینی قوڵ
ماڵئاوای کرد لەمان
سنووری گوڵ (16)

لەکۆتایی ئەم بەشەدا ئەو دێڕە شیعرەی یەکێک لەو بنووسانەتان بۆ دەگوازمەوە کە خۆشی نازانێ چی نووسیووە و باسی چی دەکات!

خۆ شاعیر نابێ وەک مریشک بێ
تەنیا چەند پارچە شیعرێکی پێ بێ. (17)

تێبینی : لەو دەقانەدا هەڵەی ڕێزمانی و ڕێنووس زۆر هەیە بەڵام من وەک خۆیانم نووسینەوە بۆ ئەوەی خوێنەر بزانێ نووسەری ئەم دەقانە چی خستووەتە بازاڕەوە.

کاروان حەسەن ـ هەولێر
(2023-5-17)

سەرچاوە و پەراوێز.
(1)رازی دڵ، بەختیار صادق پیرداود، چاپی یەکەم 2007، چاپخانەی ڕۆشنبیری، ل 32.
(2)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 27.
(3)ئەیوب کوردی، تابلۆیەک ، چاپخانەی شەهاب ، 2105، ل 49.
(4) جیهانگیر حەمید بەرزنجی، ئێوارەیەک شیعرەکانم ناگەرێنەوە، 2021 ، ل 150.
(5)محسین ئەحمەد عومەر، مرۆڤێکی تر ، چاپخانەی شەهاب، چاپی یەکەم ـ 2011، ل 37.
(6) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب الله(بێدار) ، چاپی یەکەم ـ 2013، لە بڵاوکراوەکانی (نارین)، ل 18.
(7) حسەن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلێمانی ، ل 34.
(8) باڵا و بەیسا ، ئاکۆ شارەشی، چاپی یەکەم، 2020ـ سلێمانی ، ل 32 .
(9) درەنگ هاتی ، کاربین سەلام ، 2020، چاپی یەکەم ـ سلێمانی، چاپخانەی دیلان ، ل 48.
(10) حسەن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلێمانی ، ل 25.
(11) ئارام سدیق، زمان و شیعریەت ، کارکردن لەسەر ئەزموونی

شیعریی یازدە شاعیری دوای ڕاپەرین. چاپخانە ئەندێشە، چاپی یەکەم ـ 2017 ، ل 8.

(12) لادان لە شیعری لەتیف ه□ل□م□ت دا ، ناز ئەحمەد حەمە سەعید ، سلێمانی ـ 2013 ، چاپخانەی بینایی ، ل 39.

(13)مۆفەق عەبدولواحد پیرداود، جارێکی تر ژانی غوربەت، چاپی یەکەم ـ 2015، چاپخانەی دارا ، ل 47

(14)شیعر و ئازادی ، ه□قپ□یقینی شاخەوان سدیق لەگەڵ ڕێبوار سیوەیلی، ساڵی چاپ 2020، لەبڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی زەریاب. ل 34.

(15) فریاد ڕەسەکەی ڕوحی من، کوێستان (غەمسار) چاپی یەکەم ـ 2011، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، ل 14 .

(16)لەگەڵ ئازارەکانم، خەرمان بەگزادە، چاپی یەکەم ـ 2015، کوردستان ـ هەولێر ، ل 25، 26.

(17)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 72.

ئەرێ بە ڕاست دنیا کاول دەبێت کاتێک کەسێک “خیانەتی هاوسەری” ئەنجام□د□دات؟.. وەرگێرانی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد

ئەوەی کە بە “خیانەتی هاوسەری” ناودەبرێت، بە یەکێك لە گەورەترین جۆری بێوەفاییەکان لەقەڵەم دەدرێت لە پەیوەندی خۆشەویستیدا.

سەیر لەوەدایە کە ئەم تێڕوانینە دیدێکی زۆر کورتبینانەیشە.

ئاروزووی سێکسی ئینسان وزەیەکی هەتا بڵێی بەهێزە. هەربۆیەش ئیمکانی ئەوە هەیە کە هاوکات کێکەیش بخۆیت و لێیشت بمێنێتەوە.

ئەمە پوختەی پەیامی “ڤێسنا پرێکۆڤیچ”ە لە لاپەرەی کولتوری ” داگێنز نیهێتەر”دا. دەربڕینی ئەوەی کاتێک کیك هەمووی خورا ئەوە شتێکی بەڵگەنەویستە کە هیچی لێ نام□ن□ت□وە . بەلام خواردنی کێکەکە و مانەوەی کەمێکی لە زمانی سویدیدا، وەک ئاماژەیەک بۆ بوونی ئەگەری هەڵبژاردنێکی دیکە لە دۆخێکی واهیدا لێکدەدرێتەوە.

بەر لە خوێندنەوەی ئەم وتارە

دەربڕینی "خیانەتی هاوسەری" وەک چەمکێک بۆ سەرنجلەدان لەوەی کە کەسێک لە پەیوندییەکی خۆشەویستیدا ، کە لە زمانی کوردیدا ڕیک پەیوەستدەبێتەوە بە پەیوەندییەکی هاوسەرییەوە، مەیلی بەلای کەسی سێیەمدا دەچێت، هەتا بەپێی دەربڕینەکی بارگاویکراوە بە کۆمەڵێک بەهای نەگەتیڤ. "خیانەت" ئاماژەکان دەباتەوە بۆ سەر جەنگ ، ئەنجامدانی کارو کردەوەیەک کە زیانی خەلکی دی پێوە تا ئاستی مردن و کوشتن نزیکدەخاتەوە. لادان لەو پەیامە کۆمەلایەتیانەی کە لادان لێی، ئینسان ڕووبەڕووی سزای توونددەکاتەوە. کاتێکیش جەندرمە بینراو و نەبینراوەکانی پارێزەرانی شەرەف لە پشتەوە ئامادەییان هەبێت، ئیدی دەربڕینەکە هێندەی دی خوێناوی دەکات بەرلەوەی بەڵگەیەکی یاسایی لە ناوپەڕەگرافی سزاکانەوە خۆی نیشاندابێت.
لە کاتێکدا لە زمانە ئەوروپییەکاندا، دەرئەنجامەکانی ئەم کردەیە وەک لای ئێمە بارگران ناکەوێتەوە و زیاتر لە پەیمانشکێنییەک نزیکدەبێتەوە کە لە خراپترین دۆخەکاندا بە جیابوونەوە تەواو دەبێت.
من کاتێک گوێم لە گۆرانییەکەی ماملێ دەبێ کە شیعرەکەی هێمن دەچڕێ:
لە نێو کوردا نەبوو پەیمانشکێنی
لەکوێ فێر بووی گوڵم پەیمانشکاندن.
هەستدەکەم کە دەربڕینی "پەیمانشکێن"ی دەربڕینێکی دروستتر بێت بۆ "خیانەتی هاوسەری". چونکە لە ڕاستیدا دەربڕینەکانی وەفاداربوون و بێوەفایی کرۆکی باسی خیانەتی هاوسەریی پێکدەهێنێت و لە کۆمەلگای کوردیدا جگە لە تووڕەبوونێکی ڕۆمانسیانەی ناو گۆرانی و شیعری ئاشقانە هیچ زرنگانەوەی خیانەت بەو دەرئەنجامە نیگەتیڤانەوە لەلای کەس بەرهەمناهێنێ.
بەلام "خیانەتی هاوسەری" کە لە ڕاستیدا جۆریک لە پەیمانشکاندنە لەبەرانبەر بەڵێندانێکدا بە یەکتری لە پرۆسەی پێکەوەنانی خێزانیدا، ئەگەر کەمێک ئاقلانە مامەلەی لەگەڵدا بکرێ، دەکرێ بە جیابوونەوەیەکی سادە کۆتایی پێ بێت بێ ئەوەی دەمانچە و تۆلەسەندنەوە و ستیگمای کۆمەلایەتی بەرهەم بێنێ: "ژنەکەی فلانە کەس لەگەڵ کوڕەکەی فیسارە کەسدا دەستی تێکەڵکرد و بۆی دەرچوون" .
من لە وەرگێرانی ئەم وتارەدا، "خیانەتی هاوسەری"م بەکارهێناوە لەبەرانبەر ئەو کردەیەدا کە لە پەیوەندییەکی پێکەوەییدا، لایەنێکی پەیوەندییەکە بە ئاشکرا یان بەنهێنی، پێوەندی لەگەڵ کەسێکی دیکەدا بەرقەرار دەکات. ئەویش ڕێک لەبەر ئەو ڕاستییە سادەیەی کە هیچ دەربڕینێکی تر شک نابەم بۆ وەرگێرانی چەمکەکە. ئەگەرچی من پێموایە لە زمانە خۆرهەلاتییەکاندا و لە یاساکانی ئەم ولاتانەدا

چەمکی خیانەت بەکارد□ب□ت. ئەم وتارە ڕەنگە کۆمەککەر بێت بە تێروانینێکی نادراماتیکیانە بۆ سەرنجدان لە کردەیەکی واهی.
ڕەنگە "خیانەتی هاوسەری" هیچ شتێک نەبێت جگە لە کۆتایی خۆشەویستیەک و دووبارە دەستپێکرد نەوەی خۆشەویستیەکی دی. ئەوەی کە لەم نێوەدا ون دەبێت، تەرەفێکی ئەم هاوکێشەی پێکەوەییە، واتا یەکێکیان. بەلام خۆشەویستی در□□ژ□ بە ژیانی خۆی دەدات لەگەڵ کەسێکی تردا. ئەو پرسیارا نەی لەم وتارەدا دەکرێن، ئازاردەرا نەیە بەوەی ئەم پرسیارە دەخاتە ئاستی کردنەوە و دانپێانانێکی ڕاشکاوانەیشی تێدایە کە زۆر کەس جورئەتی وەلامدانەوەی نییە.
لە زمانی کوردیدا دەربڕینی: بەشەرەفم لەگەڵ ئایش دا وەک خوشک و برامان لێهاتووە" باشترین دەربڕینە بۆ نەمانی هێچ ترووسکەیەکی سێکسی و حەزو ئارەزوویەک بۆ یەکتری سەرەرای مانەوە لە نێوان ئەم چوارچێوە پێکەوە ژیانییەدا.
دەکرێ مێردی ئایش ئەم وزە خۆشەویستی و حەزە سێکسییە لە کەسێکی دیکەدا ببینێتەوە؟ دەکرێ ئایش چاوی بەلای کەسێکی دیکەدا بچێت و هەستبکاتەوە کە کەسێک ئارەزووی بۆی هەیە و دەکرێ ئاشق بێتەوە؟
ئەوەی لەم وتارەدا دەستی بۆ دەبرێت، ڕێک ئەم باسەیە. بەڵام لە کۆنتێکستێکی سوییدیدا. بەڵام لێرەیش لە سوید وەڵامەکان بەسەر بەرەکانی "بەلێ" و "نا" دا دابەش بوو بوون.
ئەم پرسیارە، بە وەلامەکانی ئا یان نا نادرێتەوە. بینینی وێنەیەکی واهی بە ڕەشی یان سپێتی، ئاستی جەدەلەکان قفڵدەکات. دەکرێ وەلامەکان ڕەنگی غەیری ڕەش و سپی لەخۆی بگرێت، ئەمەش لە ڕاستیدا، کۆتایی جەدەلی ئەم باسە بوو لە لاپەرە کولتوریییەکانی ڕۆژنامەکانی سوییددا. واتا بینینی نیگایەکی لەم جۆرە بۆ تێروانین لە پرسیارەکە.

ئەرێ بە ڕاست دنیا کاول دەبێت کاتێک کەسێک "خیانەتی هاوسەری" ئەنجامدەدات؟

نووسینی:Vesna Prekopic

وەرگێرانی لە سوییدییەوە: بەکر ئەحمەد

بلاوکراوە لە رۆژنامەی بەیانیان: Dagens Nyheter

لە باری تیۆری□وە زۆر ئاسانە لە هەموو شتێک دڵنیا بیت. دواتریش لەو جیهانە واقعییە ئاڵۆزەدا ڕاد□وستیت و بۆت دەردەکەوێت کە هیچ نازانیت.
هەتا نەک□و□یتە دۆخێکی کۆنکرێتەوە لە پەیوەند بە هەڵبژاردنێکدا، کە تیایدا هەلبژاردنەکە نە ڕەشە و نە سپییە، بەلکو کەمێک

خەلەمەشییە، ئینسان بۆی دەرناکەوێت کە تۆ کێیت.
“خیانەتی هاوسەری” یەکێك لەو حاڵەتانەیە. کاتێک گەنج بووم، قەناعەتێکی بەهێزم هەبوو کە قەت لە “خیانەتی هاوسەری” نابوورم و سووریش بووم لەسەر ئەوەی کە قەت خۆم ئەو کارە ناکەم.
لەو کاتەوە تا ئیستا، هەم خیانەتم لێکراوە و هەمیش خیانەتم لە کەسانی دی کردووە.
هەتا چووبێتمە تەمەنیشەوە، زیاتر بیرم لەوە کردۆتەوە کە بۆچی “خیانەتی هاوسەری” تا ئێستاش بە یەکێک لە بێوەفاییە گەورەکانی ناو پەیوەندیی خۆشەویستی لەقەلەم دەدرێت؟
من تێدەگەم کە ئەمە دەربارەی جێگای خۆشەویستییە لە دروستکردنی پەیوەندی خۆشەویستیدا کە تیایدا پەیوەندی سیکسی بە تایبەت وەک پێشمەرجی پەیوەندییەکە سەیردەکرێت.
ئەمە ئەو دراوە گوومـــان هەڵنەگرتـــووەیە کە هەســـتە سیکســـیی و چالاکییەکان، دەبێ تەنیا و تەنیا لەوێدا بن. ئەگەر ئەم چالاکیی و هەســـتە سێکسـیـیانە، ڕوویـانکردە شـوینەکی دی، کەواتە هەڵەیەک لە پەیوەندییەکەدا هەیە وبەڵگەی کۆتای خۆشەویستییە.
سەیر لەوەدایە کە ئەم دیدە زۆر کورتبینانەیە، لەسەر بنەمای ئەو دیدە ڕۆمانسییەوە بنیاتنراوە کە ئەوە بە تەنها یەک ئینسانە کە دەبێ هەموو پێداویستییەکانی ئینسان ڕازی و جێبەجی بکات.
من پێموایە کە ئەمە ئیمکانی نییە و قەناعەت بەخۆمان دەکەین کە دەکرێ وابێ و ڕازیبوونی خۆمان ڕادەگەێنین بەوەی کە هەمانە.

سوید بە یەکێک لە سێکولەرترین دەوڵەتەکانی دنیا هەژماردەکرێت.
بەشێوەیەکی گشتی، دەگمـا ئاینییەکـان دەسـتنیشانکەری ئەوە نییە شێوازی ژیانی تایبەتی خۆمان و بەها هاوبەشە کۆمەلایەتییەکان دەبێ چۆن بن. تەنانەت ماڵەکەی کڵێسایش، قبووڵکەری پێداویستییەکانی ئینسانی ئەمرۆی لەخۆیدا جێکردۆتەوە و بە کەسانێکی غەیری ئاینیش، لە رێگای رێکخستنی کۆڕی نووسەران و کۆنسیرتی جاز و کۆرسی فەلسەفە و تەراپی ئەنجیلەوە، کڵیسا بۆتە باخچەی کولتوری کاتی ئازادی ئینسانەکان. لەگەڵ ئەمانەیشدا، هەستدەکرێت کە قسەکردن لە “دە فەرمان”ەکەی موسا، هێشتاش لە وشیاری ئێمەدا بە تەواوەتی چەسپیوە و نەوە لە دوای نەوە دەگـــــوێزرێتەوە. ئەمە بە ئەوەی ئەوە لەبەرچاوبگیرێت کە کەسەکە هاوسەرگیری کردبێ یاخود نا.
مەبەست لە دوو لە دە فەرمانەکەی موسا:” تۆ نابێ خیانەتی هاوسەرگیری ئەنجام بدەیت” و” تۆ نابێ حەزت بچیتە سەر ئافرەتی نزیکی خۆت و ......هیچ شتێکی نزیکی خۆت”. (وەرگێڕ)
ئەوەی کە سـەرنجی منیـش ڕادەکێشێ ئەم “حەز”ەیە. لەو رۆژەوەی کە

وزەی ئارەزوو و حەز لە منی داوە ئەگەرچی لەناو پەیوەندی پێکەوەیی خۆیشمدا بووم، من بەشوێن ئەو پرسیارەوە بووم کە بۆ دەبێ ئەم ئارەزوو سێکسییە جڵەوبکرێت کاتێک ئێمە بەشوێن ئازادی ناو پەیوەندیەکە و ئازادی ناو چەندەها کایەی دیکەی ژیانەوەین. من لەژێر بەرەژ ئەو قەناعەتەم لا دروستدەبێت کە ئەم وزە و ئارەزووە دەبێ وەڵامێکی ئەرێنی پێ بدرێتەوە بە جیا لە کۆنترۆلکردنی.
هەموو ئەوانەی کە ئەم وزەیەیان تاقیکردۆتەوە، کە ڕەنگە کەسانێک بە عاشقبوون ناوی بەرن، دەزانن ئەم هێزە داوای تەسلیمبوونێکی تەواوەتیت لێدەکات. ئەم هێزە لەشەکان دەخاتە لەرزە و بە هیچ بەربەستێک بەرەو لای یەکیان رادەکێشێ.

من زۆر جاران لە ئاخاوتن لەگەڵ هەندێک لە هاوڕێکانمدا باسم لەم ئەزموونی نەبوونی کۆنترۆڵ بەسەر دەخۆکەدا کردووە. یاخود ڕاستتر باس لە هەستی پێبوون لەوەی کە دەبێ بەبڕیاردەرانە بەشوێن ئەم ئارەزووەوە بم.
بەڵام ئایا ئێمە بەڵگەی ئەوەیە کە من بێوەفایم لەبەرانبەر هاوژینەکەمدا ئەنجامدابێت؟ بێگوومان وەڵام بە ئەرێیە بە لەبەرچاوگرتنی ئەو نۆرم و بەهایانەی لە کۆمەڵگادا هەن. بەڵام بۆ من، وەڵامەکە بە نایە ئەویش لەبەر ڕۆشنایی ئەو قەناعەتەی کە ئەم جازبییەتەی باسیدەکەم، لە ناو ئەو پەیوەندییەوە سەری دەرنەهێناوە کە من ئێستا تیایدام.
لە یەکێک لە بەشەکانی " دەربارەی خیانەتی هاوسەری" بەرنامەی" ماڵی فەلسەفە"ی کەناڵی یەکی ڕادیۆی سویددا، "کاترین ئەندەرسەن" کە سەسیۆلۆگ و لێکۆڵەرەوەی پرسیارەکانی سیکسوالیتێتە، دەربارەی ئەو تێڕوانینە دەدوێ لە پەیوەند بە "خیانەتی هاوسەری"یەوە کە وەک بێوەفایی، پەیمانشکێنییەک سەرنجی لێدەدرێ. ئەو ئەم دیدو سەرنجدانە دەبەستێتەوە بە خەیاڵ یان ئایدیای "پێنەگەیشتن"ەوە . بە ئەو، ئەوە شتێکی دیکەیە کە گەنجان دەیانەوێ و دەتوانن لەگەڵ کێدا سەرجێی بکەن، بەڵام کاتێک گەورە دەبن، ئامانجی بەرزی "پێگەیشتن " یان گەورەبوون، دەبێتە پێکەوەبوونی دووکەسیانەیە.
من پێموایە "کاترین" راستی هەیە کاتێک ئاماژە بەوە دەدات کە ئێمە داوایەکی کەمتر لە گەنجان دەکەین، بەڵام هاوکاتیش دەربڕینەکەی ئەو ، جۆرێک لەسادەکردنەوەی تێدایە لە پەیوەند بەوەی کە پێی دەوترێت، "پێگەیشتن" . چونکە ئەو ئەم پرۆسەیە لە جیاوکردنی غەریزەکانی لەشدا دەبینێتەوە. کاتێک عەقڵ دێتە ژوور، پاڵێک بە حەزەکانەوە دەنرێت، ئەم دەربڕینە بەکورتییەکەی ئەوە دەگەیەنێت. ئیتر ئەم گەمە نابەرپرسیارانەیە دەگۆڕێت بۆ یارییەکی جدی. بەڵام

بە من دەربڕینی "پێگەیشتن" یان گەورەبوون ، وەک تێگەیشتنەکە لە پێیبردن وکەشفکردنی بوارە جیاوازەکانی دیکەی ژیان بە بێ گوێدانە ئەو سنووردارکردنانەی ئەوانی دیکە دەیانەوێ دایبنێن. لێرەدا خاڵێکی ئەخلاقی لە ئارادایە کە دەڵێ کارێکی هەڵەیە بە ئاگاهانە ئازار بە کەسێکی دیکە بگەێنی. لە ڕاستیدا هەرواشە کاتێک وەفاداری لە پەیوەندییەکدا درزی تێدەکەوێت.

نووسەری دانیمارکی " لونی فرانک" لە کتێبەکەیدا:" خۆشویستن، سەبارەت بە سروشتی خۆشەویستی" دەنووسێ: بەوەی لە ئێستادا پەیوەندییەکانمان لە لایەن خۆمانەوە هەڵبژێردراوە و لەسەر خۆشەویستی بنیاتنراوە، بێگوومان ئازارێکی سەختتر دروستدەکات بۆ ئەو کەسەی کە "خیانەتی" لە بەرانبەردا دەکرێ. بە کورتییەکەی، تۆ خۆت منت هەڵبژاردووە، من، لە ئێستایشدا کەسێکی دیکە هەڵدەبژێری. بۆیەش ئاسانە وەک بەسووک سەرنجدانێکی خۆشەویستی خۆت بۆ من سەیربکرێت."

بە تێروانینی فەیلەسوف " یاکوب ڤەرک مەستەر" لەهەمان پرۆگرامی "ماڵی فەلسەفە"ی رادیۆی سویددا، ئەمە جۆرێکی دیکە لە ئازارە کاتێک ئینسان پێیدەزانێ کە ئەوی دیکە "خیانەتی هاوسەری" لە بەرانبەردا کراوە بە بەراورد بەوەی کە ئەوی دیکە پەیوەندییەکە کۆتایی پێدەهێنێت و جیا دەبێتەوە.

ئەمەی دواییان لە باری مۆراڵییەوە دروستە. ئاخر ئینسان هیچ بەرپرسیارێتییەکی مۆراڵی نییە کە لە پەیوەندییەکدا بێت، بۆیەش هیچ کارێکی هەڵە ناکات کاتێک کۆتایی پێدەهێنێ. بەڵام کردەوەکە جیاوازە کاتێک کەسێک "خیانەتی هاوسەری" ئەنجامدەدات.

بەڵام ئایا ئەمە لە واقیعدا ڕاستە کە ئینسان بەرپرسیارێتییەکی ئەخلاقی نییە لەبەرانبەر ئەو پەیوەندی یان خێزانەی کە هەڵیبژاردووە کە بەشێک بێت لێی؟

سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە ئەم دید و بۆچوونانە هێشتا درێژە بە تەمەنی خۆیان دەددەن لە کاتیکدا نۆرمی دوانەیی پێکەوەبوون ڕۆژانە لە لاوازبوونی خۆیدایە. بۆ نموونە خێزان پێکەوەنان لەمڕۆدا کارێکی بێگوماناوی نییە، چ وەک وەک پرۆژەیەکی پێکەوەژیانی دووکەسی ژنێک بە پیاوێک.

لەمڕۆدا شیوازەکان هێندە زۆرن کە ناوهێنانی وەک خێزانێک کە لە منداڵانی پەیوەندییە پێشوویەکانی هەردوو تەرەف پیکهاتووە وهەموان پێکەوەن، یان مۆدێلی خێزانی هاورەگەزی هەردوو تەرەف یان ئەو دایکانەی کە منداڵیان لە ڕێگەی IVF وە دروستکردووە. سەیرەکە لەوەدایە کە هێشتاش کەسانێکی زۆر هەن کە پێیان سەختە کە جیاکاری لە نێوان ئارەزووی سێکسی وئەو پەیوەندییە مۆنۆگامییە کۆمەڵایەتیدا

بکەن کە هەیانە. (مۆنۆگامی بەواتای رێپێدان بەوەی کە پیاوێک تەنها بۆی هەیە ژنێکی هەبێت. پێچەوانەی پۆلیگامییە کە بە فرەهاوسەری ناسراوە و لە کوردوستاندا بە فرەژنی ناسراوە. لە کاتێکدا لە هەندێک کولتوری تردا پۆلیگامی فرەپیاوەش دەگرێتەوە.) وەرگێڕ.

دەوترێت کە پیاوان زۆر جار پەنادەبەنە بەر "خیانەتی هاوسەری" لەبەر پێداویستییە سیکسییەکانیان. لە کاتێکدا بۆ ژنان لە خراپی ئەو پەیوەندیەدایە کە لە ناویدان.

ئەگەر ئەمە بەمانای ئەوە بێت کە پیاوان دەتوانن جیاوازی لە نێوان ئارەزووی سیکسی و مانەوە لەنێوان هەمان پەیوەندیدا بکەن، من ئامۆژگاری ژنان دەکەم کە فێرببن و ئەوە ببینن کە ئەوانیش دەتوانن ئەم جیاوازییە بکەن، ئاخر هەردووکیان، ئارەزووی سیکسی و پەیوەندییەکە دوو پێداویستی جیاوازبەیەک پڕدەکەنەوە.

بێگوومان دەیەها هۆکار هەن کە وادەکات پەیوەندیت بە تەنها بە تاکە کەسێکەوە هەبێت. پەیوەندییەک کە تیایدا هەستەکان و سەقامگیری ئابووری، بەرپرسیارێتی و هۆگری بە پرسیارەکانی یەکدی بە تایبەت لەگەڵ کەسێکدا کە بە قوڵی خۆشەویستییەک لە نێواندایە و ئینسان دەیەویت تا کۆتا بێت. بەڵام وەک چۆن پزیشکی دەروونی وتێراپێفتی پەیوەندییەکان "ئێستەر پارێل" باسیدەکات، لەوانەیە ئەوەی کە خۆشەویستی و شەهوەتی حەزلێکردن بەرهەمدەهێنێ هەمان شت نەبن". ئەوەی کە ژیانەوە بە حەزی ئینسان دەبەخشێت و هەموو ئەو شتانەی دی کە ئێرۆتیک لەنێوان ئینسانەکاندا دەگەشێنێتەوە، لە زۆر کاتدا ئەو شتانەیە کە خێزان لە بەرانبەریدا سەرسەختانە خۆپارێزی لێدەکات.

ژیانی خێزانی، دووبارەبەرهەمهێنانەوە، رۆتین و دەرئەنجام دەخوازێ. لە کاتێکدا ئێرۆتیک، لەسەر ڕازونیاز، پێشبینینەکراوی و سۆپرایس دەژی. ئەمە بەشێک لە قسەکانی خانمی بەلجیکی "ئێستەر پارێل"ە لە رۆژنامەی "داگێنز نیهێتەر"ی رۆژی ١٠ دیسیمبەری ساڵی ٢٠١٧دا. ئەو ئاماژەش بەوە دەداتەوە کە بۆچوونی هاوسەرگیرییەکی پڕلە سۆزهەمیشە پڕ لە دژایەتی بووە.

لە کتێبی:" ترس لە فڕین"ی "ئێریکا یۆنگ:دا کە بە یەکێک لە کلاسیکییەکانی ئازادی سێکسی لەقەڵەمدرێت لە ساڵی ١٩٧٣دا، ئەو ڕێک و ڕەوان دەنووسێ: ئەگەر کەسێک پیاوەکەی خۆیشی خۆشبووێت، ناکرێ ئەوە نەهێنرێتە پێشچاو کە ڕۆژێک دێ سیکسکردن لەگەڵ ئەودا هیچ لەزەتێکی تیانامێنی و لە خواردنی پەنیرێکی شل دەچێت. خواردنی ،جێگایەک دەگرێ بەلام تەزوویەک بە گلاندەکانی تام و چێژدا ناهێنێت و تووشی لەرزلێهاتنت ناکات.دوای ئەوەش ئینسان ئارەزووی هاتنی

ڕۆژێکی دیکە و تامێکی دیکەی لەزەتبەخش دەکات.”
لەوە دەچێت ئێستا زۆرتان بڵێن: بیبڕەوە و تەوای بکە!
ئاخر پەیوەندییەکی خەزانی دەکرێ پڕ بێت لە ئیرۆتیکاش سەرباری منداڵ، جلشۆشتن، قاپشۆرین و هەموو ئەو ماندووێتیانەی دیکە کە دەکرێ وزە سەکسییەکان وەڕەزبکات. ئینسان دەکرێ کارێکی زیاتر لەگەڵ ئەوەدا بکات. لە راستیشدا هەروایە، ئینسان دەبێ بەتەنگ پەیوەندییەکەوە بێت و کاری بۆ بکات بەڵام چی دەکەیت کاتێک هیچ حەزێک لەیەکتریدا نابینرێتەوە؟ دەکرێ ئینسان جیا بێتەوە لە کاتێکدا ژیانێکی خۆشەویستانەیشیان پێکەوە هەیە؟ وەڵام بە ئایە ئەگەر ئینسان پیوابێ بەختەوەری لە پەیوەندییەکەدا لەسەر سەکس ڕاوەستاوە و بێ سەکس شایەنی درێژەپێدان نییە، باشترە کە جیابوونەوە هەڵبژێردرێت. ئەگینا ڕێگاچارەکە دەبێتە ئەوەی درێژەدان بە پەیوەندییەکە بەبێ سەکس و گەڕان بەدوای سەکسدا لەدەرەوەی پەیوەندییەکەدا. من پێموایە کە “ئێستەر پێرێل” ڕاستدەکات کە سەرزداری و پەیوەندییەکی درێژی پێکەوەیی ناکرێ بەیەکەوە ببەسترێن. لانی کەم هێشتنەوەی وەک ئەوەی کە دەبێ. من پێموایە کە ئەمە دەبێ وازبێنین لە گاڵتەکردن بەو خەیاڵەی کە ناکرێ پەیوەندییەکی سەرزداری بە هەمان شێوازی عاشقبوونەوە بهێڕرێتەوە کاتێک قۆناغی عاشقبوون بە یەکتری بەرەو کاڵبوونەوەی خۆی دەچێت. لەوە دەچێت ئەم سەرزدارییە توندوتۆڵە لە دەرەوەی ئەم پەیوەندییە بەردەوامەی ئەستادا بێت.
هەر ئەمەشە کە وادەکات خەڵکانێکی زۆرلەم هەستپێکردنەدا بەشداربن. بە “لەو فرانک”، ڕێژەی ئەوانەی کە جارێک ئەم کردەوەنەیان ئەنجامداوە- لە خەرئاوادا دەگاتە نێوان ۱۵٪ و ۷۵٪، بەگوومان بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە چۆن دەکرێ “خیانەتی هاوسەری” پێناسە بکرێت. ئاخر چەندەها هەکاری جۆراوجۆر هەن ئینسان والێدەکات پەنا بەرێتە بەر “خیانەتی هاوسەری”. ئەو لەپەیوەند بەوەی کە بۆچی خەی “خیانەتی هاوسەری” ئەنجامداوە بەمجەرەی خوارەوە تاقیکردنەوەی خۆی دەگێڕێتەوە: ” لە دەخی ئەمریکادا، کەیسەکانی خیانەتی هاوسەری زیاتر لەسەر حەز و تامەزرۆیی بۆ ئەوی دی بووە وەک لە سەکس و هەندێکی دیان لەسەر دەخی هەستکردنە بەوەی دی لە کاتی سەرخۆشبووندا”. من پێموایە ڕاستییەکی زۆر لە دەربڕینەکەی ئەودا هەیە و هاوکاتیش هەستێکی هەر ئاوا سەرخۆشانەیە کاتێک دەتەوێت کەسێکی دیکەت بووێت.لەوانەیشە هەر لەبەر ئەوەیە بۆ ئەوەی تۆ ببیت بە کەسێکی دیکە ، ئەوەی کە خۆتی ڕاستەقینەیت. یانی بوونەوە بە خۆ.
ئارەزووی سەکسی وزەیەکی هەتا بڵێی گەورەیە. ئەمە خۆمان پێ

بەختەوەرترە کاتێک هەست بە وزەی خۆشەویستی دەکەین. بۆیە دەبێ خۆمان پێ بەختەوەر تر بێت کاتێک لە ژیاندا بە جارێکیش بێت هەست بەم وزە گەورەیەی خۆشەویستی بکەین. تۆ کاتێک کەسێک دەبینی کە ئارەزووی لێتە و تۆش بەهەمان شێوە، بە دوای ئەم تەوژمەدا بڕو. ئاخر ئەم هەستە بە هەموو کەسێک بەدارناکرێتەوە.
ئەوەش بزانین کە ژیان کورتە. لە تەمەنی درێژی ئینساندا، بە هیچ دوودڵییەک کەسانێک پەیدا دەبن و دەنەسرێ کە ئینسان ئارەزووی سیکسی بەیان هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا نامانەوێ ئەم حەزو ئارەزووەی خۆمان بەجێبگەیەنین چونکە پێمانوایە کارێکی نەکردەیە کە ئارەزووە ڕۆحی و جەستەییەکان دەکرێ ڕازی بکرێن. یان هەر لە بناغەوە پێمانوایە کە کارێکی وا ئیمکانی کردنی نییە، چونکە ئەمە یەکێک لە گوناحەکانە. بەڵام وەک چۆن ئیمکانی هەبووە و هەیە کە نەرمەکانی خۆزان دەبێ چۆن چۆنی بێت و تیکبشکێنرێت، بە هەمان شێوەیش دەرفەتی ئەوە هەیە کە شەبەقێکی گەورە بکرێتە جەستەی ئەو تەروانینەی کە پێیوایە ناکرێ کەکەکە بخەیت و لەت بمەنێتەوە. بەلام بەچی ناکرێت؟.
لینکی وتارەکە لە ڕۆژنامەی DN
1- Är det verkligen hela världen att vara otrogen? – DN.SE

(ئیتر چاویلکەکانمان لە چاومان خەشتردەوەت.. لاودین لوقمان

زیرەکی دەستکرد،جیا لەوەی شەشەکی زانستی و تەکنەلۆژیە،دەکرێت دەستپەکی شەشەی دەستکردەکانش بێت بەسەر ئەسەدا،لەزیرەکی دەستکردەوە سەربکەشەت بۆ واقعی دەستکرد و ئەزموونی دەستکرد و ژیانی دەستکرد.
ڤی ئار((virtual reality) یەکێکە لە کەرەستە پێشکەوتووەکانی ئەمڕۆ و بەهەی بەسترانی بە زیرەکی دەستکردەوە،چاوەڕوان دەکرێت لە ئایندەدا گەشەسەندنی زیاتر بەخۆیەوە ببینێت.
ڤی ئار داهینراوەکە کە دەتوانیت لە ڕێگای چاویلکەیەکی گەشە فراوانەوە،هەر ژینگەیەک کە ئارەزووی دەکەیت، ببینیت و ئەزموونی بکەیت،هاوکات لە ڕێگەی کەمەڕەک کەرەستەی فیدباکەوە کە لە جەستەت دەیبستیت،جوڵە و کردەکانت پەیوەست بکات بە جیهانی مەجازی و وەک

بەشێک لە واقع مامەڵەی لەگەڵدا بکەیت.
جیا لەوەی دەکرێت بە کۆمەڵێک شێواز یارمەتیمان بدات،هاوکات دەکرێت ڕووبەڕووی کۆمەڵێ کێشەی گەورەی ئەنتەلەجیمان بکاتەوە.
کێشەی دەستکردەکان ئەوەیە، کە بە ئەگەرێکی زۆرەوە تەنها لەوەدا ناوەستێت کە ڕۆڵی یاریدەدەرێک و هاوکارێک ببینێت وەکو زیادکراوێک بە ئەزموونەکانمان، بەڵکو ڕاستەوخۆ ڕۆڵی پێشبڕکێکارێک دەبینێت و جێگای ئەسڵەکان دەگرێتەوە.
ڕەنگە دوور نەبێت کە لە داهاتوودا جیاوازییەکانی واقع و واقعی دەستکرد هێندە کاڵەوە ببێت، ئیتر لێکی جودا نەکەینەوە، یاخود بەهۆی سەزمانەوە بە واقعی مەجازی گرنگی بەوە نەدەین کە کامیان ڕاستقینەیە.
وێنای بکە کاتێک کەسێک ، مرۆڤێکی ئازیز و خۆشەویستی لەدەستدەدا، لەبری ئەوەی زەبری واقع قبوڵبکات و ئازاری نەبوونی بچێژێت، ئیترلە ڕێگای چاویلکەکەیەوە، لە واقعی مەجازیدا ژیانی لەگەڵدا بکات و پێکەوە نوکتە بگێڕنەوە و قاقا بکەن، یان پێکەوە بچن بۆ شوێنگەلێک کە یادەوەریان تێیدا هەبووە و ئەو خواردنانە تام بکەنەوە کە پێکەوە ئارەزویان کردووە.
لەهەمان کاتدا بەهۆی فیدباکەکانەوە هەمان هەستی بۆ بگوازرێتەوە و هەمان جۆشوخرۆشی بایۆلۆجی تێیدا ڕوو بدات کە لە واقعدا دەیچێژێت.
یان تۆ وەک مرۆڤێک کە کۆمەڵێ ئارەزوو و خەونی جۆراو جۆر بۆ ژیانەوە دەبینیت، ڕەنگە ئیتر زۆر پێویست نەکات تەمەنێک لە هەوڵدان و کۆڵنەدانی بۆ تەرخانبکەیت هەتا پێی بگەیت، بەڵکو لە ڕێگای چاویلکەکەتەوە ئەزموونی دەکەیت و پەرۆشییەکەت دەڕەوێتەوە.
گەر سەرەنج لە ئایدۆلۆژیستەکش بدەین ، ئەو واقعە دەستکردەی کە لە ڕێگەی کۆمەڵێ گوتار و حیکایەتێکەوە فانتازیای پێوە دەکرد، ئێستا وەک واقعێکی بەدیهاتوو و شکڵگرتوو، دەتوانێت تێیدا بژێت و جیهان بەوشێوازە ببینێت کە ئەو دەیەوێت، ئیتر لە ڕێگای واعیزەکانشیەوە، مانگانە یان هەفتانە فایلی نوێ دابگرێت و لەبری گوێگرتن لە جیهانبینییەکان، خۆی بینەر و سوبێکتێکی چالاک بێت لە جیهانەکەدا ، بەهەمان شێوە دەکرێت ئەزموونی بینینی بەهەشت بکات و ئەوانەشی کە لاڕێن و لایانداوە لە ڕێگاکە، لە دۆزەخدا بیانبینێت و شایەدی گڕکێشانیان بێت.
ڕەنگە ئیتر هەر وتارێک یان پەرسێکتیڤێک وەکوو فۆڕمێکی ئایدیاڵی، پۆتیەنشەڵی ئەوەی هەبێت ، ببێت بە جیهانێک و فەزایەک کە ئەزموون بکرێت و سوبێکت چالاکانە ژیانی تێدا بکات.
هەر بەڕاست، گەر ژیانکردن لە واقعی دەستکرددا هێندە ئاسان و بەچێژ و بێ تراوما بێت، بۆچی دەبێت ئەزموونی ژیانێکی قورس و

تاڵاوی واقعی ڕاستەقینە بکەین؟
ئیدی هەستە دەستکردەکان و یادەوەرییە دەستکردەکان لە واقعێکی دەستکرددا کە بە پێی خواستەکانی ئێمە داد□□ژرێت،ویستراوتر نابن ل□ واقع؟.
لە داهاتوودا کە گریمانە دەکرێت بەهۆی پێشکەوتنی ڕۆبۆتە هۆشمەندەکانەوە چەندین ملیۆن کرێکار بێکار بکەون،چونکە لە بنەمادا ئەوان خاوەن کار نین هەتاوەکوو ڕۆبۆتەکان هاوکاریان بکەن و کارەکانیان بۆ بەڕێوە ببەن،بەڵکوو کارەکەرەکەن و ئەمڕۆ کە ڕۆبۆتەکان باشتر کارەکان ئەنجامدەدەن، ئیتر جێلێژ و بێکار دەبن،بەهەمان شێوە دەبێت پێشبینی ئەوە بکەین کە لەدەستدانی کارەکانمان بەهۆی زیرەکی دەستکردەوە،تاکە هەڕەشە نیە کە ئەگەری ڕوودانی هەبێت، بەڵکو دەشێت حەقیقەت و بەرکەوتن بە جیهانێکی ڕەسەن لە دەست بدەین و دەستکردەکان جێگایان بگرنەوە.
ئیتر بۆ هەر کارێک کە دەتەوێت ئەنجامیبدەیت، پەیوەست دەبێت بە هۆشمەندی دەستکردو و دیڤایسە هۆشمەندەکانەوە،ئیتر لە بری جیهان ،جیهانەکان بونیان دەبێت و لەبری واقع واقعەکان بونیان دەبێت،هەر کامیانش کە لەگەڵ ویست ئارەزووەکانی تۆدا دێتەوە ئەوەیان ه□□بد□بژێریت و لەوێدا دەژێیت.
ڕەنگە ئایندەیەکی هێجگار دوور نەبێت ،کە وامان لێبێت،چاویلکەکانمان لە چاومان خۆشتر بوێت.
□

شەرعییەتی داهێنان و شەرعییەتی هاوڵاتیبوون.. نـەژاد عزیز سورمێ

ئەگەرچی لەسەرەتادا زۆرمان خۆشویست و بەخۆشەویستی ئەو و چەند سومبولێکی دیکەی ئەدەبیاتی فەڵەستینی گۆرانیمان بۆ چڕین ، بەڵام کاتێ ئەویش نەیتوانی لەبازنەی شۆڤێنیایەتی ئەزەلییان دەربازی بێت و بە هەر هۆیەك بوو لە تاکە شیعرێکی کە بۆ (کوردستان)ی نووسیبوو پەشیمان بووەوە ، ڕووبەندەکان زیاتر داماڵران و حەقیقەتی چەهرە و

سیمایان وەك زۆرجاری دی پتر دەركەوت… لەگەڵ ئەوەشدا – مەحموود دەروێش – ی شاعیری فەڵەستینی لەو قسەیەیدا كە دەڵێ: دەبێ شەرعییەتی شیعر و داهێنان بەگشتی و شەرعییەتی خەبات و هاووڵاتیبوونی سوودبەخش لێك هەڵاوێردرێن ، ڕاست دەكا..

لەو ڕێیەدا هەڵوەستەیەك پێویستە ، تاریكترین شوێن دەكەوێتە ژێر ڕووناهی چرا .. مرۆڤ ئافرێندراوە ، مرۆڤییەتی خۆی هەست پێ بكا و پەیماننامە ئەبەدییەكانی (خود) لەگەڵ خۆیدا بە پیرۆزی بڕێتەوە..

ئەوەی پێی دەگوترێ دادپەروەری ، - ئەگەر بوونەوەرێك بەو ناوونیشانە هەبێ -؛ لە هونەر و ئەدەبیات و ئەو ڕێگایانەدایە ڕووە و هاوسەنگیدان بە ژیان ، كە دوور لە لەخۆنووسان و باركەوتوویەوە هەڵدەبەسترێن..

بەدوای نووردا گەڕان كەم نییە.. دەخوازێ شتێك نەكەین هاڕمۆنیای خەیاڵناسكیی و ئاسمانگەڕیی.. بەختووكەدانێك بشێوێنین و شەرعییەتی باڵای پیرۆزگریی داهێنان بە تەواوی گڕوگاڵ و چەخماخە و تەنینەوە و ڕۆشنایی و دڵگەرمیی و ڕوونبینیی و هەروایەتییەوە ، بە شەرعییەتێك بسەپێنرێ كە تەنیا لە (ئایەتیی) و (نایەتی)دا گیراوە و بە هێزی لێگۆڕان و كڵۆگەرم كردن و دەمار دەرهێنان و تێكشكاندنی هاوكێشەكانەوە ، لە ڕۆژگارێكی زیوار زیوار و ماسكداردا سەری كۆل كردبێتەوە.

لێرەیشرا دادخواز ، ئەگەر بەلای بەری سیاسەتیشدا بشكێنێتەوە ، مەترسییەك پێكناهێنێ ، ئەوەندەی خودی – بەحساب – داهێنەر و – ڕەها – بەزانین بێ یان نەزانیی ، لە زۆرخوازیی و گومڕاییدا لێ بخا..

ئەمە لە خۆیدا چەپڵەكوتانە لە تیمە تەییار و ئامادە و پێشتەكانی دڵنشینیی ، لە پێناوی پاكانەی بەخۆنەوەستان و چاونزیی و بە سەرخۆدا زاڵ نەبوون..

دوو شتی لێك جیاوازن ، شەرعییەتدان بە خود ، لە ڕێی شەرعییەتی هاووڵاتیبوون و وەرگرتن یا گۆڕینەوەی كارتی ئینتیمای هەڵكەوتن ، لە تونێڵە مارپێچەكانەوە كە نەك جەوهەری ڕۆحیان تێدا ونە ، ڕووكەشی پەیوەندییە لاوەكییەكانیش لەوێدا لەبن پێیان كەوتووە ، دیارە هونەر و فەنتازیا و هەرچییەكی پێیانەوە بەندە كە مانایەكیان نامێنێ ، خود و ناسكبێژی و شایانبوونیش لە ئەتمۆسفیرێكی لەو چەشنەدا جێی باسان نییە.

ئەم دوو شەرعییەتە ، دوو شتی لێك جیاوازن ، با لە ڕێگاشدا پێكەوە بن.. شەرعییەتی داهێنان ، لە بە گۆڕترین درەوشانەوەیدا و شەرعییەتی هاووڵاتیبوون كاتێ شەرعییەتی داهێنانی پێ دەسەپێرڕێ . لە خەفەترین ساتیدا بەرەو كوژانەوەیەێ و دووشتی جیاوازن .

ئەدەب خەیاڵە.. بەختیار محەمەد

ئەدەب خەیاڵە، هیچ شتێکی دیکە نییە. ئەمەش بنەمای بەهای ئیستاتیکای ئەدەبە. هەربۆیەش ئەدەب بەبێ خەیاڵ نابێ، چونکە خەسڵەتێکی سەرەکی ئەدەب ئیستاتیکایە، سەرچاوەی ئیستاتیکاش خەیاڵە.

هەڵبەت داهێنانیش بەبێ خەیاڵ نابێ: خەیاڵی فانتازیی بێ سنوور. کاری ئەدەب ئەوەیە، کە واقیع لەناو قوڵی خەیاڵدا دەشێلێ؛ بەمەش – لەسەر کاغەزدا – واقیعێکی نوێی جوداواز چێ دەکا و دەئافرێنێ؛ هەربۆیە لە ئەدەبدا هەرچەند خەیاڵ چەمووش و بێ سنوور و بەرزەفڕ بێ، هێندەش خۆی لە تخووبی داهێنان (دەگمەن و ناوازەدا) نزیك دەکاتەوە.

هەموو شاکارە ئەدەبییەکان ئەم خەیاڵە بێ سنوورە بەرزەفڕەیان لەپشتە. ڕاستییەکەی شاعیری (ئەدیبی) داهێنەر، شاعیرێکی (ئەدیبێکی) خەیاڵییە و گەلێك جار وێنە و قسەی بێ سەر و بەر دەکا (میتافۆر و هێما و هەموو شێوەکانی خوازە و لێکچوواندن، داهێنانی وێنەئاسای ناو زمانی ئاخاوتنن؛ ئەگەر ئەم ڕەگەزانە نەبن زمان گەشە ناکا و دەوڵەمەند نابێ. لە زمانی شیعردا، کە دیوار و درەخت قسە دەکەن و ئاسمان بە چاوی یار دەچێ، ئەمە ئەو خەیاڵە وێنە ئاسایەیە، کە لە زمانی داهێنانی ئەدەبدا بەدەردەکەوێ و بەرجەستە دەبێ. ئەم وێنەیە کرۆکی بەهای ئیستاتیکای ئەدەبە. ئەدەب بەوە لە ژانرەکانی دیکەی نووسین جودا دەکرێتەوە، کە خاوەن زمانێکی وێناویی فانتازییە. هەموو جوانی ئەدەب ئا لەم فانتازیایەدایە). دە ئێوە تەماشا کەن! ئەدی ئەمە وێنە و قسەی بێ سەر و بەر نییە (وێنەیەك کە پڕە لە ناوازەیی)، کەوا ئەندرێ بریتۆنی شاعیری سوریالی دەیڵێ و دەیکا: ((ئەو پەنجەرەیەی کە لە گۆشتمان هەڵکۆڵراوە لەسەر دڵمان کراوەتەوە…))؟ (1) بەڵێ، ئا ئەمە وێنەی داهێنانە، ئەو کاتەی، کە خەیاڵ هەموو سنوورێکی ماقووڵ و ناماقووڵ دەبەزێنێ. ڕاستییەکەی ئەدەب – گەلێك جار – زمانی دەربڕین و داڕشتنی ناماقوولییەکانە. کرۆکی بەهای چێژ و ئیستاتیکای ئەدەب لەم ناماقوولییە فانتازییەدایە. هەرچەند بە خەیاڵێکی فانتازیی نائاسایی بنووسی، هێندەش لە تخووبی ناوازە و داهێنان نزیك

دەبیتەوە. ئەم دێڕەی (بەیتەی) نالیش لە ئەدەبی کلاسیکی کوردیدا، پڕە لەم خەیاڵە جوانە فانتازییە (خەیاڵێك، کە تا چاوی هزر حوکم کا، جوان و ناوازەیە):

((قوربان ئەتۆ نەخیلی یا روتابی
وەها شیرین و سینە نەرم و دڵڕەق)).

تەماشاکەن بشزانن رافائیل ئەلبێرتی چ دەڵێ:

((ئای ئەی هاوڕێم،… ئا..ا.. ا..ی!
گایەکی شین لە ئاودایە!
ئێستا بەحاڵ بەدەردەکەوێ!

- چی.. چی.. چ.. ی.. ی.. ی!
- گایەك لە دەریادا، ئای!)). (2)

یانیش دەڵێ:

((ناتوانم لەگەڵ باران
لە ڕووباردا خۆم بشۆم، ئەی خۆشەویستم
جەستەی ئاو بریندارە
بە خوێن داپۆشراوە)). (3)

رامبۆش دبێژە:

((ئەمەتە، ئەی ترسنۆکینە! لە وێستگەکاندا بڕشێنەوە
خۆر ئەو ئێوارەیە
بە سییە پڕەکانی
شەقامەکانی پاك کردەوە
کە بەربەرییەکان پیسیان کردبوو
ئەمەتە شارە پیرۆزەکە، لە ڕۆژئاوادا رۆنیشتووە!)).(4)

ڕاستییەکەی ئەدەب کەینوونەی مر□ق کەشف دەکا: کەینوونە شاراوە و نهێنییەکەی. ئا ئەمە سەرچاوەیەکی هەرە سەرەکی بەهای لەزەتیشە لە ئەدەبدا. هەر بۆیەشە‌ ئایدیۆلۆژیا لەگەڵ ئەدەبدا ناکۆکە، چونکە سنوور بۆ خەیاڵ (بۆ بیرکردنەوەی فانتازیی، بۆ کەشفکردنی کەینوونە) دادەنێ.

سەرئەنجام دەمانەوێ بڵێین: هیچ ئەدەبێکی سەد لە سەد واقیعی نییە. ناشبێ ئەدەبی سەد لە سەد واقیعی هەبێ، چونکە ئەوسا لە جەوهەری ئەدەب بوون دادەشۆرێ. لەمەوە خەیاڵ ڕەگەزی هەرە سەرەکی ئەدەب پێك دەهێنێ (ئەم خەیاڵە لە شیعردا دەگاتە ئەوپەڕی). واتە ئەدەبێك کە

خەیاڵی تێدا نەبوو، ئەدەب نییە، دەبێتە هەر بوارێکی دیکەی نووسین، تەنها ئەدەب نەبێ. بەنموونە وەك: بابەتی ڕۆژنامەگەریی، نووسینەوە و تۆمارکردنی ڕووداوەکانی مێژوو، هەموو نووسینێکی واقیعی بەڵگەنامەیی، بیرکاری و ماتماتیك، ئەندازە… تاد؛ بۆیە ئەدەب لەگەڵ خەیاڵ مامەڵە دەکا، بەرلەوەی لەگەڵ واقیعدا مامەڵە بکا. ئێمە دەزانین، تەنانەت ئەدەبێکمان هەیە پێی دەڵێن ئەدەبی خەیاڵی زانستی؛ ئەدەبێکیشمان هەیە پێی دەڵێن ئەدەبی (ڕۆمانی) واقیعی ئەفسووناویی. ئەو ئەدەبەی زۆر واقیعی بێ، زوو دەمرێ؛ یانیش هەر بە مردوویی لەدایك دەبێ. ڕاستییەکەی هیچ ئەدەبێك بەبێ خەیاڵ نییە، ئەگەر بە بڕێکی کەمیش بێ.

پەراوێزەکان:

1- ئەنتەرنیت.
2، 3 – رفائیل البیرتی، مختارات شعریة، ترجمة: صالح علمانی، عاصم باشا. ص 37، 56
4- رامبو (حیاته و شعره)، ترجمة: خلیل الخوری، الطبعة الثالثه 1985، مطبعة الدیوانی – بغداد. ص 137

بەختیار محەمەد

یەکەم: سەخی بوون و پیسکەیی لە ڕوانگەی ماکیەڤێللی، دووەم هێز. بریا محمد همزە

لەم باسەدا ماکیاڤێللی ڕێک باس لە ڕۆژگاری ئەمڕۆمان ئەکات کە ئەبێت میر چۆن وابکات بەسەخی بناسرێت بەڵام زیانی بۆی هەبێت لەهەمان کاتدا پیسکەبێت، یاخود چۆن لە پارەی تر ببەخشێ تا دەتوانێت خەرجی بکات بەڵام پارەی دەوڵەت نەبێت، ئەمانە دەرسێکن □□□ک بۆ ئەمڕۆ ئەنجامێکی دروستن، وە پیسکەیی زیان بە میر ئەگەیەنێت و وادەکات متمانەی میللەتەکەی لەدەستبدات.
با ئێمە چاو لەو بکەین و ببینە گوزارشت بۆ ئاسودەیی خەڵک و

میللەتەکەمان و پەیدابوونی متمانە بە خەڵک و سەرۆک.

ررل□ بارەی هێزەکان: (کوۆت وەک خۆیitself quote like) لەماوەی رابردوودا کاتێک ئیدی دەستی ئیمپ□راتۆر نەگەیشت بە ئیتاڵیا و زیادتر بیریان لە دەسەڵاتی ک□س□ ئەکردەوە، لەم کاتەدا ئیتاڵیا دابەش بوو بەسەر چەند وڵاتێکی بچوکداو دانیشتوانی زۆرێک لە شارە گەورەکان لە دژی خانەدانەکان چەکیان هەڵگرت، بەڵام لەبەر ئەوەی خانەدان و خاوەن موڵکەکان بەگشتی لە ژێر چاودێری ئیمپراتۆردا بوون هەمیشە خەڵکیان دەخستە ژێر فشار و دەسەڵاتی خۆیانەوە لەبەر ئەوەش کە پیاوانی ئاینی حەزیان بە دەسەڵات ئەکرد هەستان بە هاوکاری کردنی، لەم کاتەدا هەندێک لەو شارنشینانە کە بەشێک بوون لە کەسانی ئاسایی توانیان بگەنە دەسەڵات و بەم شێوەیە تەواوی ئیتاڵیا کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئیتاڵیا کەوتە ژێر دەسەڵاتی پیاوانی ئاینی وڵاتە کۆمارییەکانەوە. فەرمان ڕەوایان ی بەشی یەکەم کشیش بوون و بەشی دووەمیش پێک ئەهاتن لە کەسانی بێ ئەزمون و ئاسایی شارەکان و هیچ کام لەم دوو دەستەیە ئەزمموونی بەڕێوەبردنی وڵاتیان نەبوو سەرباری ئەوەی کە شارەزاییان لە شەڕیشدا نەبوو، هەر ئەمەبوو کە باسی هێزی هێنایە پێشەوە و هێزە بێگانەکان بۆ ئەوکارە بەکار ئەهێنران، یەکەمین کەسێک کەلەم خزمەتکردنە دا سەرکەوتوو بوو ئەلبری گوکونیو بوو لە ڕۆمانیا کەدەست پەروەردەی مەشقی جەنگی براکسیو ئسفوزا بوو و ئەم دوانەش هەر یەکەیان لە سەردەمەکەی خۆیاندا دیکتاتۆری ئیتاڵیا بوون، دوای ئەم فەرماندەی دیکە پەیدا بوون و تا ئەم سەردەمەی ئێمەش وڵاتەکەمان بە هۆی توانا و لێهاتوویی ئەوانەوە بوە جێگەی دەستخۆشی و شار و لەلایەن لویسەوە تاڵان کرا و لە ڕێگەی فردیناندەوە وێران کراو لەلایەن دەوڵەتی سویسڕاشەوە بێ ڕێزی پێکرا.

بزووتنەوەی وەرگێڕان لەسەردەمی عەباسی یەکەم.. (ڕەباز مستەفا) -(حەمرین عمر)

گەر ئەمە باس لە بزووتنەوەی وەرگێڕان بکەین ئەبینینن کە پێش سەردەمی عەباسی بزووتنەوەی وەرگێڕان هەبووە هەر وەک ئەوە دیارە کە یەکەم وەرگێڕان و گواستنەوە لە ئیسلامدا لە سەر دەستی خالید بن یەزید بووە بەڵام ئەمە لێرەدا باس لەوە دەکەین کە ئایا لە سەردەمی عەباسی چەندە پێشکەوتوو بووە، لەگەڵ هاتنی خەلافەتی عەباسی بزافی وەرگێڕان زیاتر پێشکەوتوو بوو زیاتر گرینگی پێدرا ئەمەش بەهۆی پاڵپشتی خەلیفەکانی عەباسی بووە کە دواتر بووە لە یەکێک لە پڕۆژەکانی ئیسلامی، ئەگەر بەراوردێک بکەین لە نێوان خیلافەتی عەباسی و ئەمەوی دەبینینن وەرگێڕان لە سەردەمی ئەمەویدا بە شێوەیەکی تاکە کەسی بووە واتە بە مردنی کەسەکە بوونی نەدەما.
بەڵام لە خیلافەتی عەباسییدا قوتابخانەییەکی گەورە هەبوو بە وەرگێڕان بە ناوی (بەیت الحیکمە) .
کە مردنی کەسەکە کۆتایی پێ نەدەهات .
دیارە لە مێژووی ئیسلامییدا بە گشتی و خیلافەتی عەباسی بە تایبەتی چەندین هۆکاری گرینگ هەبوون، کە پاڵینا بە مووسوڵمانەکان کە زانستەکانی بێگەنا وەرگێڕنە سەر زمانی عەرەبی.

هۆکارەکان:
١- هەستکردنی خەلیفەکان و زاناکان بەوەی کە ڕۆشنبیری لە گرینگترین هۆکارەکانە جەختتی لەسەر بکرێت بۆ بووژانەوەیەکی دروست.
٢- فراوانبوونی دەوڵەتی ئیسلامیی، لە ئەنجانی فتوحاتەکانی موسڵمان.
٣- زیادبوونی خۆش گوزەرانی بە تایبەت خەلیفەکان کە ئاوادانکردنەوە و بەرفراوانبوون وە بنیاتنانی کۆشکەکان و پرد و بەنداوەکان و ڕێگاوبان، وای کرد بە ئەم ئاوەدانییە پێوسیتیان بە ئەندازیار بێت، بۆیە کتێبە یۆنانییەکانیان وەرگێڕا و پارەی زێڕیان بە وەرگێڕەکان دا.
٤- ئەو میللەتانەی کە گەلەکانیان موسڵمان بوون، پێوسیتی وای کرد

زمانی عەرەبی فێر بن، وە لەم میانەش هەستان بە وەرگێڕانی کتێبە کۆنەکان بە عەرەبی.

٥- پاڵنەری کەسی لەلایەن فەرمانڕەواکانی موسڵمانان، بە هاندانی بزافی وەرگێڕان وەک خەلیفەکانی عەباسی بایەخیان بە وەرگێڕانی کتێبی پزیشکی و ئەستێرەناسی و پەیوەندیان بە ژیانی خەڵک دەدا.

لە سەردەمی عەباسی بزافی وەرگێڕان بە چەند قۆناغێک تێپەڕیووە :

قۆناغی یەکەم : لە سەرەتایی خیلافەتی ابو جعفر و المنصور تا کۆتایی حووکمڕانی الامین ١٣٦ -١٩٠٨ک زیاتر کتێبی پزیشکی و بیرکاری و فەلەک وەردگێڕدرا کە (عبدالله بن المقفح) یەکەم کەس کە کتێبی (کلیلة ودمنة) لە فارسی وەرگێڕا.

المنصور بایەخی بە وەرگێڕانی کتێبی پزیشکی و ئەستێرەناسی داوە، وە خەلیفە هاروون الرەشید نوێنەرانی خۆی بە ئیمپراتۆریەتی یۆنانی ناردووە تا دەستنووسە ئەغریقیەکان بکڕن بە تایبەتی پزیشکی و کتێبی اقلیلس وەرگێڕدرا وە چەند کتێبێکی تر.

قۆناغی دووەم : ١٩٠٨-٣٠٠ک دیاری دەکرێت جیا دەکرێتەوە بە وەرگێڕانی کتێبی بیرکاری و فەلسەفە وە هەڵسان بە دانانی کتێب سەرنج و ڕەخنەگرتن و پوختەکردن، کە خەلیفە ئەل مەئموون سەرۆکایەتی کردنی بزافی وەرگێڕانی پێ دەردرێت، کە هەڵسا بە کتێبی یۆنانی لە ووڵاتی ڕۆم بە تایبەتی کتێبی فەلسەفی وەک غەرامە و بژاردنی سەرکەوتنەوەکەی لە ساڵی ٢١٥ک پاشای ڕۆم ڕازی بوو باشترین کتێبەکانی وەرگێڕا.

قۆناغی سێیەم : لە ساڵی ٣٠٠ک دەست پێ دەکات و جیا دەکرێتەوە بە وەرگێڕانی کتێبەکان لە هەموو زانستە جیاوازەکان، بە تایبەتی کتێبی ئەدەبییەکان لە ئەدەبی فارسی.

لە دیارترین وەرگێڕەکان :

١- ئیبراهیم بن حبیب کە عەرەب بووە کتێبی بیرکاری لە هیندی وەرگێڕاوە.

٢- الحجاج بن یوسف کە کتێبی (المجسطی) لە جوگرافیاوە وەرگێڕاوە.

ڕێبازی وەرگێڕان دوو ڕێگەی هەبوو :

١- وەرگێڕانی پیت بە پیت (الترجمة العرفية) (یوعنا بن بطریق) سەرۆکی ئەو ڕێگاییەی دەکرد کە هاو چەرخی خەلیفە المئمون بوو، ئەم شێوە وەرگێڕانە زەحمەت و گران بوو چونکە زۆر وشەی مورادف و هاو

واتایان نییە لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی تر.
٢- وەرگێڕانی مانادار (الترجیمة المعنویة)(اعنین بن اسحق)
سەرۆکایەتیی ئەم ڕێگایەی دەکرد، کە وەرگێڕ هەڵدەستا بە وەرگێڕانی
ڕستتەیەک بە هەمان مانای زمانی نووسینەکە کە هاو مانا بن دوو
ڕستک□.

ئەنجامەکانی بزاڤی وەرگێڕا :
١- بڵاوبونەوەی زانست زانیاری و زانیینەکان لە جیهانی ئیسلامی.
٢- لە ئەنجامی بزاڤی وەرگێڕان گەشەسەندی کاغەزسازی و کاغەزسازان
بوو لە بغدا پایتەختی خیلافەتی مەڵبەندی بزاڤی وەرگێڕان بوو.
٣- زمانی عرەبی بەرفراوانتتر بوو بە زاراوە زانستییەکان و
دەڕبڕینە فەلسفەییەکان.
Jabar Abdulla Mhajir
وە هەندێ لە وەرگێڕەکانی ئەم دەورەیە کە ئەمانەن ؟
□□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□□□ منکەی هیندیش کە
دەستی کرد بەکاری وەرگێڕان لە هیندیەوە بۆ فارسی
□□□□□□□ □□ □□□□□□□□□ □□ □□□ □□□□□□□□□ □□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□
جبرائیلی کوری بختیشوعیش دەورێۆی سەرەکی هەبوو لە وەرگێڕانی
کتێبە پزیشکەیەکان یۆنانیەکان بۆ سەر زمانی عەڕەبی
پاش کۆتایی هاتنی ململانێکەیان لە نێوان هەردوو برا ئەمین و
مەئمون لە سالی ١٩٨ك دەلێن 2سال و پێنج مانگ خایەندووە مەئمون
بەیحەتی پێدرا و بوو بە خەلیفەی موسلمانان سەردەمی مەئمون جیا
دەکرێتەوە بە هانداندن□کی تەواوی فەلسەفە و پزیشکی و بیرکاری و
گەردوونناسی و گرنگی دانێکی تەواو بە بە زانستی یۆنانی، خەلیفە
ساڵی ٨٣٠ز زانکۆی بەیتو لحیکمەی لە بەغدا دامەزراند کە لە
گەورەترین زانکۆکانی سەردەمی خۆی بوو، هەروەها وەرگێڕان یەکێکی
تر بوو لە سیماکانی سەردەمی مەئمون، کە لە ڕێگەیەوە زانست و
ئەدەبی سریانی و فارسی ویۆنانی گواسترا نەوە بۆ عەرەبی لەم
ڕێگەیەوە زمانی عەرەبی شوێنێکی پێشکەوتووی گرت کە لە زمانی شیعر
و ئەدەبەوە بووە بە زمانی زانست و فەلسەفە، هەروەها وەرگێڕانەکان
بوونە هۆی بەرزبوونەوەی ئاستی ڕۆشنبیری لە دەوڵەتدا، کرانەوەیەکی
ڕۆشنبیری دەستی پێکرد
گرنگیدان بە بواری وەرگێران لە دەوری مەئموندا پێشکەوتنێکی
گەورەی بەخۆیەوە بینی کە هەستان بە وەرگێرانی کتێبە بیانیەکان لە
زمانە جیا جیاکان لە بوارەکانی (فەلسەفە. پزیشکی. سروشت. فەلەک.
بیرکاری) مەئمون پەیوەندی لەگەل پاشای رۆمدا هەبوو هەستان بە
پێدانی دیاری پربایەخ ل□ بەرامبەردا داواکردنی کتێبەکانی

(ئەفلاتوون. ئەرستۆ).
پەیوەست بونی مەئمون بە وەرگێرانەکانی فەلسەفەی سروشت و بیرکاری پەرەیسەندو بووە هۆی درووستبونی دژیەک لە نێوان ئەم دوو ئاینەدا لەسەر مەسەلەی (تەوحیدی خودا) ئیبن تیمیە دەلێ یۆنانیە کانەکان لە گەرەترین موشریکی بوون ئەستێرە و بتەکانیان دەپەرست ئەمەش بەگەورە سەیرکردنی زانستی فیزیا بوو/ بەگشتی ئەتوانین بلێین ک□ س□یفەتەکانی ئەم سەردەمەی عباسی یەکەم خەریکبونی خەلیفەو ئەمیرەکانە بە زانست و ئەدەبەوە بەتایبەت لە سەردەمی مهنسور گرنگی دەدا بە فەلەک . رەشید بە پزیشکی . مەئمون بە فەلسەفەو مەنتق وە خەلیفەکان گەورەترین هاندەربوون بۆ خەلکی کە خەریک ببن بە زانست و زانیارییەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند خاتوو مەڕوە محەمەد.. هەڤپەیڤین: کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند خاتوو مەڕوە محەمەد:لە شانۆدا ئەکتەر بە رۆح و جەستە راستەوخۆ لەگەڵ بینەران ئاوێزانی یەکتر دەبن
هونەرمەند “مەروە محەمەد” لە ساڵی 1983 لە شاری هەڵبجە لە دایک بووە ،لە ئێستادا لە شاری هەولێر نیشتەجێیە لە یەکێک لە قوتابخانەکانی ئەو شارە وانەی پەروەردەی هونەری دەڵێتەوە خاتوو مەڕوە محەمەد یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە توانیویەتی توانستی خۆی لە بواری نواندن بسەلمێنێت بەتایبەتی لە دراما تەلەفزیۆنەکان دا بەشداری چەندین درامای کردوە وەکو (رەیحان ،وەسیت نامە ، گەردەلوول ،نامەکانی ئەشرف،سایە ،ساتەکانی ژیان …هتد) بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لە گەڵدا ساز کردوە.

هەڤپەیڤین: کامەران حاجی ئەلیاس

***ئەگەر بکرێت بۆ خوێنەرانمان باس لەژیانی هونەری خۆت بکەیت.**
-سەرەتا زۆر سوپاس بۆ ئەو بەسەرکردنەوەیەتان،ئەوەی راستی بێت من

هەر لەسەرەتای چونم بۆ پەیمانگای هونەرە جوانەکانی سلێمانی لە بەشی شانۆ ،دەستم کرد بەکاری هونەری نواندن ،بە بەردەوامی لەهەموو قۆناغەکانی پەیمانگا، بەسەرکەوتوی بەشدار بووم لە چەندین کاری شانۆیی کرد لەهەمان کاتدا و بەشداریم لە چەند درامایەک کرد وەکو (گەردەلول -وەسیەت نامە- نامەکانی ئەشرف-ڕێحان- سایە-ساتەکانی ژیان-خانەکەی حاجی ئاغا-فیلمی سینەمای دانیشتوانی علی ئاوا -کورتە فیلمی کراسی سور و باوکەکانم-شانۆی ئاوازیکی خەمناک….).

- **وەکو زانراوە شانۆ لە بە باوکی هونەر ناوزەند کراوە لە هەمان کاتدا بەڕێزتان دەرچووی بەشی شانۆی پەیمانگەی هونەرەجوانەکانن بەڕێزتان چۆن دەڕوانە هونەری شانۆ؟**
- بێگومان شانۆ بە باوکی هونەرناوزەند ئەکرێ چونکە ئەکتەر بە ڕۆح و جەستە ڕاستەوخۆ لەگەڵ بینەران ئاوێزانی یەکتر دەبن لەهەمان کات دا چەندین هونەری تر وەکو موزیک و شێوەکاری لە خۆدەگرێت ، نواندن لەسەر تەختەی شانۆ چێژێ تایبەتی خۆی هەیە کاتێک ئەکتەر بەشێوەی ڕاستەوخۆ لەگەڵ بینەران دەدوێت ، بینەریش زیاتر چێژ لەو هونەرەوە وەردەگرێت، نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێت نواندن لەسەرتەختەی شانۆ زۆر زەحمەتر لە نواندن لەبەرامبەر کامیرادا.

***زۆر یەک لەرەخنەگران دەڵێن،لە ئێستادا بینەری دراما تەلەفزیۆنەکان، جەماوەریان زۆر زیاترە لە بینەری شانۆ و سینەما خوێندنەوەی بەرێزتان لەسەر ئەم بۆچوونە چییە؟**

- ڕاستە لەبەر ئەوەی دراما بە ویست جەماوەر ئەچێتە ماڵی هەموو کەسێک بەڵام شانۆو سینەما دەبێ کاتی بۆ تەرخان بکرێت..بۆیەزیاتر ئەو کەسانە بینەریانن کە لەبوارەکە کار دەکەن نابێ ئەوەشمان لە یاد بیچێت نمایشی ئاست نزم کاریگەری نەرێنی دەبێت،ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی بینەری کەم بێت و بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا شانۆی باشیش هەبووە کە بینەرێکی یەکجار زۆری هەبووە.

***ساڵانە فیستیڤاڵی شانۆیی لە شارەکانی کوردستان ساز دەکرێت، چۆن دەڕوانیتە ئەم فیستیڤاڵانە؟**

- من دەست خۆشی لەو هونەرمەندو لایەنانە ئەکەم کە ساڵانە فیستیڤاڵی شانۆ ئەنجام دەدەن ، کارێکی زۆر باشە کە هونەرمەندان ئەزموونی یەکتری ببین ئاڵوگۆڕی بیروراییەکان

بکەن، لەهەمان کاتدا توانستی هونەرمەندان نیشان دەدرێن بۆیەمن سازکردنی فیستیڤاڵەکان بەکارێکی زۆر باش دەزانم.

***تاچەند شانۆ دەتوانێت گوزارشت لە ناسۆرییەکانی جەماوەر بکات، پێتان وایە لە کوردستان شانۆی کوردی ئەو رۆڵەی خۆی بینیوە؟**

- لەڕێگەی شانۆوە تا رادەیەکی زۆر ئەتوانیت گوزارشت لە ناسۆرییەکانی جەماوەر بکات و هەرچەندە هەندێ کاری شانۆیی لەرەو لەوە نمایش کراون بەتێ هەی ئەوەی بینەر لە هەڵەکانی شانۆ دووربکەونەوە هیوادارم کارە شانۆییەکانمان رۆلیکی گەورە یان هەبێت و ئەوەی تا ئێستا نەکراون هەوڵبدری رۆلی خۆی بگێرێت.

***ئێمە لە سەدەی بیست و یەک داین کەچی تائێستا، هەندێ لەتیپە شانۆییەکانی کوردستان گرفتی نەبوونی ئەکتەری کچیان هەیە پێتان وایە هۆکارەکەی بۆچی دەگەڕێنیتەوە، لەوکاتەی ساڵانە چەندین ئەکتەری کچ لە پەیمانگا و کۆلیژەکان تەواو دەکەن؟**

- چەند هونەرمەند ێکی ئافرەتمان هەیە کە جێگەی دەستیان دیارە ساڵانە بەرهەمی شانۆیان هەیە لەرەوە دەستخۆشیان لێ دەکەم، راستە ساڵانە فەرخوازیکی زۆر لەو بوارە خوێندن تەواو ئەکەن ئەو ڕێژە زۆرە بەڵام بەشێک لەودەرچووانە تەنها بۆ بەدەست هێنانی بروانامەکەیانە نەک بۆ بەردەوام بوونیان لە کاری هونەری و رێگری خێزانیش دەوری خۆی هەیە قبوڵی نیە کچی دەرکەوێت.

***لە ئێستادا بەڕێزتان مامۆستای وانەی پەروەردەی هونەرین لە قوتابخانە چۆن دەڕوانیتە ئەم وانەیە تا چەند گرنگی پێدەدرێت لەلایەن بەڕێوەبەری قوتابخانە و وەزارەتی پەروەردە؟**

- بەداخەوە تا ئێستا ،وەک پێویست بایەخ بە وانەی هونەر نادرێت و کێشەی گەورەی ئێمە کاتێک بەشی شانۆمان تەواو کردوە لەخشتەی وانەکانی قوتابخانە وانەی شانۆ بوونی نییە، لەلایەکی تر تائێستا میتۆدێک بۆ وانەی پەروەردەی هونەری نییە،خاڵێکی تر لەزۆر بەی قوتابخانەکان ژووری تایبەت بە وانەی هونەر(نیگارگا) نیە هیوادارم لە داهاتوودا وەزارەتی پەروەردە بایەخی زیاتر بەو وانەیە بدات.

***دوا پرسیارمان ماوەیەکە هیچ چالاکی هونەریت نییە هیچ**

پرۆژەیەکی نوێ هونەریتان هەیە؟

- بەداخەوە هیچ پرۆژەیەکی نوێم نیە و ماوەیەکی زۆرە بەشداری هیچ کاریکی هونەریم نەکردوە وەکو دراما،دووبارە سوپاس بۆ بەسەرکردنەوەم رێزو حورمەتم هەیە .

لە نیگای ئەسرینەوە.. عەلی سیرنی

دەدا دە لە مەوجی گریان

دەڵێی دەریای بێ سنورە

جارێ شین و جارێ ساف

جارێ نزیک وجارێ دوورە

گەشتێکی تاریک و تیشکێکی نورە

بەلەمی خەیاڵ و هیوای زۆرە

هێندە نزیک و هێندە دوورە

گەهێ خەندەو گریان گەهێ غەمگین و ئەسرین

لە گەڵ مەوجی دێ ژێر و ژورە

لـەت لـەتی کرد ئەو کافرە سینـەو دڵ

لـە دەستێکی ڕم و لـە دەستێکی شورە (١)

هەر دای لـە سینـەو دڵ فڕکەی خوێن تەنی ئاسۆ

دەڵێی بەر□ بەیانە هەڵاتنی تیشکی هەتاوی سوورە

---

١ – شور: لـە زاراوەی کورمانجی باکور واتـە شیر یان شمشێر.

دووبەرەکەی هەڵبژاردنی تورکیا و کورد.. زانا ڕزاق

یەکەم

ئەو هەڵبژاردنەی تورکیا کە کرا پلانەکە پێش هەڵبژاردن داڕێژراوە بەوەی کە دوو لایەن دروست بکرێت ،
لایەنێکی بەرەی ئەکەپە
ئەوەی تر بەرەی جەهەپە
بەرەی ئەکەپە و ئەو هێزانەی لەگەڵین زیاتر ئیسلامین بەڵام بەرەی جەهەپە چەپن

ئەوەش واتـە ئەردۆخان و ئەوانەی لەگەڵین زۆر باش کۆمەڵگاکەیان خوێندۆتەوە بۆیە زیاتر ڕەنگدانەوە و دروشمەکانیان دینی بوو، بەس بەرامبەرەکانیان کە دروشمی ئۆپۆزسیۆنیان بەرز دەکردەوە و دەیانووتنەوە ئەمەش ئەردۆخان چەکی خۆشی لەو ڕێگەیە بەکارهێنا.

دەکرێت بڵێین ئەردۆخان هەم لەڕێگەی کۆکردنەوەی حزبە ئیسلامیەکان هەمیش ڕکا بەری کردنی لەسەر دروشم و قسەی ئۆپۆزسیۆنەکان تا ڕایەدەیەکی زۆر هەڵبژاردنەکەی لە بەرژەوەندی خۆی یەکلا کرد بێتەوە.

دووەم

لەکۆتاییدا پێم وایە ئەوەی زیانی بەردەکەوێت کوردە ،وەک کورد،

چونکە هەر یەکەیان لە بەرەیەکن و لە بەرەی خۆیان پلەی یەکەم ئەوان نین بەڵکو جەهەپە لە بەرەیەک یەکەمە ئەکەپەش لە بەرەی تر.

ئەمەش وا دەکات ئەوان چی بڵێن ئەوانی تریش لەگەڵێین لەگەڵێیشی نەبێت کاریگەری نابێت بەس دەبوایە کورد و هەموو حزبە کوردییەکان لە بەرەیەک بان ئەو کات بەهێزتر و دەنگیان باشتر دەگەیشت هەمیش خەڵکی زۆریشیان پشتیوانیان دەبوو بەس ئاوا خەڵکی تریش دابەش دەکات …

2023 5 16